

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת חיי שרה, תשס"ד
מספר 523מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על היגד עבד וחסד

ידועה זהירותו של שד"ל במתן הסבר לכל סמיכות פרשיות או אריכות בתורה וזו לשונו:¹
מה טוב אם נוכל למצוא להן הסבר אם יעשה הדבר בלי לפגום את המשמעות האמיתית של
הכתובים, אולם אין הסבר זה הכרחי וגם לא תמיד בגדר יכולתה של בינת האדם.
עם זאת, קשה מאד שלא להתייחס לאריכות הלא-שגרתית (67 פסוקים) בסיפור "עבד אברהם" או בשמו
האחר "אירסי רבקה". לצורך השוואה נאמר שלסיפור המבול שארך כשנה הקדישה התורה 38 פסוקים
(בר' ז: א-ח: יד), ולסיפור מי-מריבה על תוצאותיו הקשות 13 פסוקים בלבד (במ' כ: א-יג).
סיפורנו בפרק כ"ד בבראשית מורכב מהחלקים הבאים: 1. הציווי לעבד - 9 פסוקים; 2. מסע העבד
ותפילתו - 5 פסוקים; 3. המפגש עם רבקה ואחיה - 19 פסוקים; 4. תיאור העבד את הציווי שהוטל עליו,
מסעו ותפילתו - 11 פסוקים; 5. תיאור העבד את פגישתו עם רבקה - 4 פסוקים; 6. המו"מ על לקיחת
רבקה - 12 פסוקים; 7. עזיבת חרן והמפגש עם יצחק - 7 פסוקים.
חלוקה זו מכוונת לחשוף את מרכיב החזרה שבסיפור. הציווי והמסע מופיעים רק פעמיים (בפתיחת
הסיפור ובהיגד העבד), אולם ארבע פעמים מופיע תיאור תכונות החסד שבנערה (חלקים 2, 3, 4, 5).²
מאחר שסעיפים 4 ו-5 הם בעצם חזרה על חלום העבד והתגשמותו, ניתן היה לסכם בפסוק אחד,
כדוגמת: "ויספר העבד ליצחק את כל-הדברים אשר עשה" (סז), ולכן עולה השאלה: מה מטרת האריכות
בסיפור זה עם הדגש על תכונת החסד?

המדרש המפורסם בבר"ר ט, מנסה להסביר את האריכות באמירה: "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות
מתורתן של בנים: פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה". לעזרת מדרש זה באו פרשנים
רבים³ וביארו שכוונת המדרש היא, שהשינויים בסיפורו של העבד את הקורות אותו הם מדויקים
ומתוככמים ומתגלות בהם איכויות שיש ללמוד מהן מוסר ודרך ארץ. נדגים זאת בטבלה:

הניסוח במהלך הסיפור	היגד העבד	הסיבה
לא-תקח...מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו (ג)	בארצו (לז)	הנצי"ב: להרחיב מגבלות הנישואין מיושבי כל ארץ מלבד המשפחה.
אל-ארצי ואל-מולדתי (ד)	אל-בית-אבי תלך ואל-משפחתי (לח)	אברבנאל, הכתב והקבלה, מלבי"ם: ליצור קרבה.
אולי לא-תאבה האשה ללכת אחרי אל-הארץ הזאת (ה)	ואמר אל-אדני אלי לא-תלך האשה אחרי (לט)	אברבנאל, מלבי"ם: שלא להיכנס לוויכוח על קלונה של ארץ המולדת שאברהם נלקח משם לארץ נבחרת ממנה.
ואם-לא תאבה האשה ללכת אחריך ונקית משבעתי (ח)	ואם-לא יתנו לך והיית נקי מאלתי (מא)	הטור: המילה אלה רומזת לקללה, בכך רומז לדבקותו במטרה בכל מחיר.
ה' אלהי השמים ואלהי הארץ (ז)	ה' אשר-התהלכתי לפניו (מ). ה' א-להי אדני אברהם (מב)	אברבנאל: למנוע הוויכוח על בחירת אברהם. (ב) למנוע הוויכוח על הארץ.
רק את-בני לא תשב שמה (ח)	ואם-לא יתנו לך והיית נקי מאלתי (מא)	אברבנאל: לא הזכיר האיום כדי לא לחשוף את תיעובו של אברהם כלפיהם.
אתה הכחת לעבדך ליצחק (יד)	היא האשה אשר-הכיה ה' לבן אדני (מד)	אברבנאל: שלא להמעיט בכבודו של אברהם, כבודו לא תלוי באשת-בנו.

¹ שמואל דוד לוצאטו, פירוש שד"ל על חמישה חומשי תורה, ת"א 1965, בהקדמה עמ' כא.

² ראה עיון מורחב בפרטי החזרה אצל נפתלי טוקר, "בראשית כד", בית מקרא, טזג (תשל"א), עמ' 326-338.

³ הרחיב בכך מאד אברבנאל, ראה פירוש התורה, ווארשא תרכ"ב, בראשית כד. עסקו בכך גם רש"י, הרמב"ן, הטור, ר' יצחק עראמה – בעל העקדה, בעל הכתב והקבלה, המלבי"ם והנצי"ב.

נערה (טז)	עלמה (מג)	מלבי"ם: עלמה מציין בריאות הגוף. הנצי"ב: עלמה זו הגדרה פחות מחייבת לגיל מסוים, דבר המעלה איכות המיועדת
ותשקוהו, ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב (יח-יט)	ותאמר שתה וגם-גמליך אשקה ואשף וגם הגמלים השקתה (מו)	הנצי"ב (יד): הוא הצמיד את השקייתו להשקיית הגמלים כדי להראות שהדברים קרו כפי שהציב לעצמו.
ותאמר גם לגמליך אשאב (יט)	ותאמר שתה וגם-גמליך אשקה (מו)	אברבנאל: שאיבה לא תמיד תסתיים בהשקיה כך שהחסד מוטל בספק, ולכן סיפר שהחסד בוצע בפועל. הנצי"ב: השקיה זו פעולה רחבה יותר.
ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על-ידיה עשרה זהב משקלם. ויאמר בת-מי את (כב-כג)	ואשאל אתה ואמר בת-מי את..... ואשם הנזם על-אפה והצמידים על- ידיה (מז)	רש"י, העקידה: הפך הסדר כדי שלא יתפסוהו בדבריו, שהרי פעל הפוך מכוונתו אם הקדים מתנה למי שאינו יודע מוצאה. מלבי"ם: להקדים הייחוס המשפחתי כדי לקדם את השידוך.
ותאמר אליו בת-בתואל אנכי בן-מלכה אשר ילדה לנחור ותאמר .. גם-תבן גם-מספוא רב עמנו גם-מקום ללון (כה)	ותאמר בת-בתואל בן-נחור אשר ילדה-לו מלכה (מז)	רמב"ן (טו), אברבנאל: לשבחה יאמר שהקדימה הגבר (כמקובל בעת העתיקה). אברבנאל: לא סיפר שחשפה סודות הבית.
אנכי בדרך נחני ה' בית אחי אדני (כז)	(לא הזכיר זאת) אשר הנחני בדרך אמת לקחת את- בת-אחי אדני לבנו (מח)	אברבנאל, העקידה: כרגע חשוב השידוך.

רד"ק לעומתם ממעיט בצורך לעסוק בפרטי החזרה בסיפורנו, וכך היא לשונו:
ולא נוכל לתת טעם לכל החסרים והמלאים כי רבו... ובשנות הדברים האלו יש בהם שינוי מלות
אבל טעם אחד כי כן מנהג הכתוב בשנות המלים אומר הטעמים אבל לא המלות (לג).⁴
במחקר המודרני מסבירים חזרה גם באופנים אחרים: ישנה גישה רווחת שחזרות בסיפור שימשו בעולם
העתיק כדי לשמר היטב את המסורות שעברו קודם על-פה.⁵ אך אפשר להסביר חזרה גם מבחינה
אומנותית-ספרותית. החזרה מאפשרת הפנמה טובה יותר של המידע. ככול שחזרה מלווה בשינויים
החורגים יותר מן המקור, משקלו של המידע גדול יותר כי הסטייה מחייבת את הקורא להתעמק יותר
בפרטיה והוא מפנים יותר את הסיפור.⁶
הצעה אחרת הציע הרב אליהו כי-טוב זצ"ל:⁷ אם מסתכלים על מטרת שליחות העבד מבינים שגלומה
בה יותר מאשר שליחות נישואין רגילה. המשכת המהפכה התיאולוגית של אברהם תלויה בהצלחת זיווגו
של יצחק ממשכו, כך שלסיפור חשיבות היסטורית עצומה ומכאן נובעת האריכות.
עם כל הנאמר, ייתכן לומר שהסיבה האמיתית לאריכות הסיפור מצויה דווקא במסר הגלוי הנמצא בו,
ולא בסטיות הנוסח העדינות של החזרה. במסכת אבות שאפשר לכנותו כספר המוסר הקדום ביותר של
היהדות, כתוב: "על שלשה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים" (א, ב).
אבני היסוד הראשונה והשנייה בבנין זה מבוססות היטב לאורך כל המקרא שהרי זה עיקר עיסוקו,
אולם אבן-היסוד של החסד בונה את מעמדה במקרא בעיקר דרך סיפור זה, הן בעזרת שימת לב לנאמנות
העבד הנובעת מהרצון לעשות חסד עם אדונו: "ועשה-חסד עם אדני אברהם" (יב), ובעיקר דרך התנהגות
החסד של רבקה.⁸ ראויה היא תכונת החסד, ההכרחית לקיומו של עולם, למעטפת סיפורית מרשימה זו
שתציג הן את חשיבותה והן את הרווחים היוצאים מקיומה.

יוסף פריאל, אפרת

⁴ עם זאת ראוי לציין שרד"ק עצמו בכל זאת מצטט פעמיים מדרש זה מבראשית רבה, ראה בפס' לב.
⁵ כך רופא בעקבות גונקל, ראה אלכסנדר רופא, **סיפורי הנביאים**, י-ם תשמ"ו, עמ' 23; הרמן גונקל, **אגדות
בראשית - ספרות המקרא**, י-ם תשנ"ח, עמ' 37, וראה לעניין זה גם יאיר זקוביץ, **הדגם הספרותי שלשה-
ארבעה במקרא** (דיסטריציה), ים תשל"ח, עמ' 6.
⁶ ראה בנידון את פרנק פולק, **הסיפור במקרא**, י-ם תשנ"ד, עמ' 61. אורי אלטר, **אמנות הסיפור במקרא**, ת"א
תשמ"ח, עמ' 108.
⁷ מחנך, סופר ועיתונאי (תרע"ב-תשל"ו). ראה **ספר הפרשיות- בראשית**, א, י-ם תשמ"ט, עמ' שפט.
⁸ כל הפרשנים עומדים על החסד שבסיפור (מעניין הוא פירושו של רש"י הירש שנכתב כולו כליווי לתהליך
החסד שבסיפור), אך לא ראו זאת כסיבה לאריכות.